

УДК 351.82:338.109.8

В.О. ГАЛУШКО

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ АПК УКРАЇНИ

Визначено шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання фінансового лізингу в аграрній сфері агропромислового комплексу України.

In the article ways of improvement of mechanisms of state regulation of financial leasing to agrarian sphere of agriculture of Ukraine are determined.

В умовах поглиблення аграрної реформи та з урахуванням особливостей, пов'язаних з інтеграцією України в світовий економічний простір, особливої актуальності набуває проблема підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та ефективності їх діяльності. Для розв'язання цієї проблеми необхідне якісне технічне переоснащення аграрної сфери агропромислового комплексу України, тому що існуюче матеріально-технічне забезпечення агропромислового комплексу, яке прийшло на зміну практично зруйнованій системі державного централізованого постачання, є недосконалим і не в змозі задовольнити в сучасних умовах потреби в машинах, обладнанні, устаткуванні та технічному обслуговуванні.

У Законі України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” серед пріоритетів державної аграрної політики з метою підвищення ефективності діяльності суб’єктів аграрного сектора виділено такий напрям, як переоснащення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств шляхом удосконалення довготермінового кредитування, часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки за рахунок Державного бюджету України, системи фінансового лізингу, підтримки розвитку інфраструктури матеріально-технічного забезпечення [1].

Проблема ускладнюється тим, що, як зазначено в концепції Державної програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2010 р. (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 93-р), на сьогодні агропромисловий комплекс забезпечений технікою лише на 45–65 % від потреби, яка за своїми показниками здебільшого не відповідає сучасним вимогам. При цьому наявний в агропромисловому комплексі машинно-тракторний парк і способи його використання не дають змоги здійснити впровадження наукоємних технологій, налагодити виробництво конкурентоспроможної продукції [4].

Попри те, що в багатьох нормативно-правових актах щодо розвитку аграрної сфери АПК України наголошувалося на необхідності оновлення та зміцнення техніко-технологічної бази аграрного виробництва, проведені реформи не дали очікуваного результату. Технічне оснащення аграрної сфери АПК України досягло загрозливого рівня [3; 5–9; 11]. Сільськогосподарською технікою аграрні підприємства забезпечені

лише на половину, більшість з цих машин вже відпрацювали свій амортизаційний строк. Обсяги щорічного списання зношених сільськогосподарських машин перевищує їх закупівлю. Низький рівень організаційно-технічного управління та наукових розробок сільськогосподарської техніки обумовлює відставання технічного рівня вітчизняного сільгоспмашинобудування від рівня кращих світових зразків техніки як за техніко-експлуатаційними параметрами, так і за відповідними цінovими показниками. Водночас, попри на значну потребу аграрного сектора у складній сільськогосподарській техніці залишки готової продукції на вітчизняних підприємствах-виробниках стали звичайним явищем.

Особливості використання фінансового лізингу і лізингових відносин з метою технічного переоснащення аграрної сфери АПК України в умовах ринкових відносин відображено в роботах О. Баєвої, Ю. Гринчука, О. Гудими, В. Іванишина, Г. Павлової, Р. Саблука, І. Щєбликіної та ін.

Між тим потребують визначення особливості застосування механізму поставок сільськогосподарської техніки на умовах фінансового лізингу в сучасних умовах господарювання. До того ж, виникає необхідність удосконалення механізмів державного регулювання фінансового лізингу в аграрній сфері АПК України.

Метою дослідження є визначення шляхів удосконалення механізмів державного регулювання фінансового лізингу в аграрній сфері АПК України.

З огляду на складності фінансування капітальних витрат у міжнародній практиці вироблено схему їх фінансування із застосуванням елементів орендних і кредитних відносин, де фінансовий і матеріальний потоки злиті в єдиний взаємозалежний комплекс натурально-грошових відносин, що одержали назву лізингових відносин. Світова практика довела, що лізинг є ефективним інвестиційним механізмом і важливим елементом державної економічної та інвестиційної політики.

Механізм державного регулювання фінансового лізингу в аграрній сфері можна визначити як сукупність видів та способів дій суб'єкта регулювання, які ґрунтуються на базових принципах та реалізації функцій, забезпечуючи за допомогою певних форм, механізмів, методів та інструментів ефективне функціонування системи державного регулювання фінансового лізингу для досягнення визначеної мети та розв'язання існуючих протиріч. Основними його складовими, що оказують значний вплив на темпи і напрямки розвитку фінансового лізингу в аграрній сфері, є організаційний, правовий, фінансовий та податковий механізми.

Сьогодні спостерігається тенденція передачі аграріям сільськогосподарських машин на умовах лізингу, які забезпечують замкнутий технологічний цикл на всіх стадіях виробництва, зберігання, переробки та реалізації продукції. Але, незважаючи на збільшення обсягів придбання сільськогосподарської техніки у 2007 р. на умовах фінансового лізингу, починаючи з 1998 р., питома вага закуплених сільськогосподарських машин через цей механізм у загальному обсязі вироблених в Україні значно знизилась, за винятком зернозбиральних комбайнів, що говорить про існування суттєвих проблем у механізмі забезпечення сільського господарства технікою та обладнанням на умовах фінансового лізингу.

Серед причин зниження результативності державної підтримки технічного переоснащення аграрного виробництва через механізми часткової компенсації

вартості складної сільськогосподарської техніки та пільгового середньо- та довгострокового кредитування необхідно виділити: відсутність системи внутрішнього контролю з боку Міністерства аграрної політики України як головного розпорядника за рухом бюджетних коштів та контролю з боку Міністерства фінансів України за ефективністю витрачання коштів на часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, а також відсутність дієвого механізму контролю за використанням комерційних кредитів аграрними підприємствами з боку державних органів виконавчої влади на регіональному рівні.

Особливістю забезпечення сільського господарства технікою та обладнанням на умовах фінансового лізингу є те, що вітчизняна техніка та обладнання, які передаються у фінансовий лізинг, мають високу ціну та низьку якість, має місце недостатнє фінансове забезпечення державної підтримки технічного переоснащення аграрної сфери, неефективне управління коштами державного бюджету, що спрямовуються на проведення операцій з фінансового лізингу, та низька відповідальність лізингодержувачів за предмет лізингу. До проблем використання техніки та обладнання, що беруть у лізинг, необхідно віднести низький рівень її експлуатації та зберігання, порушення дисципліни фінансових розрахунків, некомплектність поставок на етапі укладання договорів лізингу, а також проблеми з обліком. Проблемою є те, що вибір асортименту сільськогосподарської техніки, яка виробляється на більшості вітчизняних заводів, відбувається дещо на суб'єктивній основі. У той же час стримується використання в повному обсязі можливості міжнародного лізингу.

Вирішення ресурсних проблем сільського господарства в умовах високого рівня конкурентності ринку сільгосппродукції можливе лише через значне підвищення ефективності виробництва, що дозволить досягти необхідного, для розширеного відтворення, рівня рентабельності за прийнятого для стану ринку рівня цін. Це робить пріоритетним завдання суттєвої активізації залучення до цієї сфери АПК інвестиційних ресурсів. Згідно із затвердженою Урядом Державною цільовою програмою розвитку українського села до 2015 р., досягнення обсягів сільськогосподарського виробництва рівня 1990 р. в абсолютному вимірі вимагає оновлення технічної бази сільського господарства на 15 % щорічно [3]. Між 2000 і 2006 рр. інвестиції в основний капітал сільського господарства зросли у співставних цінах в 3,6 раза, або більш ніж на 20 % на рік, що робить виконання вказаного завдання цілком реальним [12]. Водночас, питома вага аграрних інвестицій, за даними Державного комітету статистики України, у січні – вересні 2007 р. становила 4,8 %, що все ще значно менше частки сільського господарства в загальноекономічному підсумку, як по кількості зайнятих, так і за показниками випуску ВВП.

З метою поліпшення стану технічного забезпечення АПК урядом України останнім часом передбачено низку дієвих заходів. Зокрема, з 1 січня 2008 р. набув чинності Закон України “Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу”, передбачається також вдосконалення законодавства щодо стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового

комплексу, якості техніки та захисту прав споживачів технічних засобів. У лютому 2006 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію Державної програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2010 р., а у травні 2007 р. затверджено Державну цільову програму реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2011 р. Стратегічною метою Державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі визначено формування та підтримка функціонування системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, зниження матеріало- і енергоємності технологічних процесів, підвищення продуктивності праці, поліпшення матеріального стану сільськогосподарських товаровиробників [2].

Проблему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу передбачається розв'язати шляхом:

- проведення системного моніторингу стану технічного забезпечення аграрного сектора та ринку матеріально-технічних і енергетичних ресурсів;
- розроблення і впровадження конкурентоспроможних технологій і технологічних комплексів машин для інноваційного розвитку агропромислового комплексу;
- удосконалення інформаційних систем моніторингу агроресурсів і використання на їх основі ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій і техніки для виробництва сільськогосподарської продукції;
- дотримання науково обґрунтованих агробіологічних, економічних і техніко-експлуатаційних вимог до нових технічних засобів і технологічних комплексів машин;
- випробування (тестування) та сертифікації нових технічних засобів, контролю їх якості, відповідності сучасним вимогам сільськогосподарського виробництва;
- оновлення машинно-тракторного парку переважно за рахунок техніки вітчизняного виробництва і підтримання його в робочому стані з проведенням своєчасного технічного обслуговування та ремонтно-відновлювальних робіт;
- розроблення і впровадження нових форм використання сільськогосподарської техніки і систем контролю якості технічних послуг;
- забезпечення правового захисту сільськогосподарських товаровиробників від недобросовісної конкуренції, запобігання зловживанням на ринку матеріально-технічних і енергетичних ресурсів;
- здійснення нагляду за технічним станом сільськогосподарської техніки, створення і ведення її єдиного електронного реєстру;
- розвитку міжнародного співробітництва з питань інженерно-технічного забезпечення аграрного сектора;
- розроблення програм підготовки та підвищення кваліфікації інженерно-технічних кадрів і механізаторів широкого профілю [2].

Для усунення причин, які стримують технічне переоснащення аграрної сфери АПК України, на наш погляд, необхідне розроблення концепції стратегії розвитку фінансового лізингу сільськогосподарської техніки на довгостроковий період. Стратегічною метою розвитку фінансового лізингу в аграрній сфері АПК України повинно бути задоволення потреби сільськогосподарських товаровиробників у техніці, машинах і механізмах за рахунок їхнього виробництва на машинобудівних

підприємствах України для ефективного використання земельних ресурсів, а також нарощування виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства. Концептуальні підходи до технічного переоснащення аграрної сфери на засадах фінансового лізингу включають також запропоновані заходи державної політики технічного переоснащення аграрної сфери, стратегічні завдання, принципи, моделі розвитку фінансового лізингу в аграрній сфері АПК та стратегію розвитку НАК “Укragролізинг” в умовах поглиблення аграрної реформи із урахуванням особливостей, пов’язаних з інтеграцією України в світовий економічний простір.

Для досягнення стратегічної мети розвитку фінансового лізингу в аграрній сфері АПК необхідне вирішити такі завдання:

- дослідити і визначити потреби сільського господарства в сільськогосподарській техніці, машинах і механізмах за видами і кількістю;
- удосконалити цивільне, фінансове та податкове законодавства з питань лізингу, а також адаптувати національне законодавство до міжнародного;
- створити умови для запровадження механізму рефінансування портфелів лізингових угод;
- створити умови для зростання фінансової стійкості лізингодавців, збільшення їх капіталізації, впровадження лізинговими компаніями сучасних систем управління ризиками;
- мобілізувати кошти комерційних структур та інші джерела фінансування лізингових операцій;
- організувати систему дилерських організацій заводів-виготовлювачів, функції яких повинні бути доповнені обов’язковим гарантійним і позагарантійним обслуговуванням за рахунок відповідної знижки виробника;
- удосконалити систему державного регулювання ринку техніки, технічних послуг і сучасних механізмів ефективного функціонування ринку лізингових операцій;
- сформувані інфраструктуру лізингу та активізувати її використання учасниками ринку;
- зменшити ризики при проведенні операцій фінансового лізингу.

Розвиток фінансового лізингу сільськогосподарської техніки, машин і механізмів повинен ґрунтуватись на таких принципах:

- відповідальності держави за стан справ щодо технічного переоснащення аграрної сфери на засадах фінансового лізингу;
- спрямування цінової, фінансово-кредитної і податкової політики держави на відновлення і підтримку платоспроможності сільськогосподарських виробників;
- нарощування інвестиційного потенціалу та інноваційності сільськогосподарських товаровиробників;
- вільного вибору сільськогосподарськими товаровиробниками постачальників сільськогосподарської техніки, машин і механізмів;
- підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки, машин і механізмів;
- створення в усіх ланках системи інженерного і матеріально-технічного забезпечення умов для розвитку добросовісної конкуренції;

- запобігання зловживання монополічним становищем на ринку сільськогосподарської техніки та матеріально-технічних ресурсів;
- формування ефективної інфраструктури лізингу техніки;
- ефективного використання техніки, основних фондів і капітальних вкладень;
- залучення всіх зацікавлених сторін у досягненні цілей стратегічного розвитку фінансового лізингу сільськогосподарської техніки, машин і механізмів.

Пропонується дві моделі розвитку фінансового лізингу сільськогосподарської техніки, машин і механізмів: інвестиційно-інноваційна, яка передбачає забезпечення новою сільськогосподарською технікою для існуючих технологій в аграрному виробництві; та інноваційно-інвестиційна, яка орієнтована на забезпечення новими агротехнологіями і новим комплексом сільськогосподарської техніки, машин і обладнання.

Таким чином, удосконалення організаційного механізму державного регулювання фінансового лізингу в аграрній сфері повинно відбуватись через введення посади віце-прем'єр-міністра з АПК, уточнення функцій дій центральних органів виконавчої влади, а саме: розробки концепцій, програм розвитку фінансового лізингу; формування прозорих правил "гри"; координування інтересів всіх учасників агропромислового ринку; стимулювання інвестиційних процесів; моніторинг агропромислового ринку; дієвий контроль за ефективністю витрачання коштів, спрямованих на державну підтримку технічного переоснащення аграрного виробництва і принципів дії – відповідальності державних органів за стан справ щодо технічного переоснащення аграрної сфери; підтримки виробників сільськогосподарської техніки; розвитку добросовісної конкуренції на агропромисловому ринку; формування ефективної інфраструктури агропромислового ринку, а також створення Національного лізингового агентства "Агропромлізинг", яке повинно об'єднати Департамент сільгоспмашинобудування Мінпромполітики України; Департамент технічного забезпечення Мінагрополітики України, НАК "Украгролізинг", інвестиційний банк, страхова компанія, науководослідні інститути, заводи-виробники сільгосптехніки. Удосконалення потребує як організаційна структура НАК "Украгролізинг", так і її організаційна робота з державними адміністраціями всіх рівнів, адміністративними та правоохоронними органами, а також лізингоотримувачами.

Для вдосконалення правового механізму державного регулювання фінансового лізингу необхідно: змінити порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва та нормативно-правової бази, яка регулює міжнародний лізинг; усунути різницю між поняттями фінансового лізингу в законодавстві; усунути суперечності між Законом України "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти" при здійсненні операцій фінансового лізингу НАКом "Украгролізинг" та Законом України "Про фінансовий лізинг" і Цивільним кодексом України; вдосконалити положення законодавства з питань оподаткування фінансового лізингу; об'єднати три державних програми технічного забезпечення аграрної сфери АПК: фінансовий лізинг, 30-відсоткове відшкодування вартості складної сільгосптехніки і часткову компенсацію процентних ставок коротко- і

середньострокових кредитів, закріпивши реалізацію цих програм за НАК “Укragролізінг”; уточнити термін “сільськогосподарське підприємство” та внести зміни у відповідні закони України; розширити об’єкти підтримки за рахунок техніки іноземного виробництва; збільшити суми видатків державного бюджету на часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки; удосконалити механізм майнових та земельних відносин в аграрному секторі економіки, у тому числі через скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Для досягнення стратегічної мети державної політики технічного переоснащення аграрної сфери АПК України, на наш погляд, необхідно:

- створити сприятливу атмосферу для інвесторів;
- збільшити обсяги та підвищити ефективність державних інвестицій;
- збільшити фінансування програм часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки та заходів по операціях фінансового лізингу вітчизняної сільськогосподарської техніки;
- розширити номенклатуру машин, які надаються в лізинг, особливо стосовно малогабаритної техніки та обладнання для переробки сільськогосподарської продукції;
- розробити та запустити спеціальний механізм страхування інвестиційних ризиків в аграрній сфері;
- удосконалити управління з боку всіх гілок державної влади з прийняття рішень із розроблення інвестиційних проєктів та їхньої реалізації;
- стимулювати залучення в інвестиційний процес заощаджень населення;
- запровадити кластерний підхід у розвитку економіки депресивних регіонів для органів державної влади на місцях;
- розробити та затвердити комплексну програму розвитку лізингу в Україні.

Література:

1. Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.” від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

2. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2011 року” від 30 травня 2007 р. № 785. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року” від 19 вересня 2007 р. № 1158. – Режим доступу: http://www.minagro.gov.ua/files/00003800/Dergavna_cil'ova_programa.doc

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Державної програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2010 року” від 15 лютого 2006 р. № 93-р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

5. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдучський, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін. // За ред. П.І. Гайдучького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.

6. Коваленко Ю.С., Охріменко І.В., Зеліско І.М. та ін. Аналіз стану та концептуальні напрями аграрного ринку України (рекомендації). – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 122 с.

7. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.

8. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.

9. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі / Я.К. Білоусько, А.В. Бурилко, В.О. Галушко та ін. / За ред. Я.К. Білоуська. – К.: ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2007 – 214 с.

10. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави: Доповідь на Сьомих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 9-10 листопада 2005 р. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 19 с.

11. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій // Матер. до Сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 9-10 листопада 2005 р. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 83 с.

12. Статистичний щорічник “Сільське господарство України” за 2006 рік / Держ. комітет статистики України // За заг. ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2007. – 367 с.

Надійшла до редколегії 29.10.2008 р.